

ČLOVĚK SE TÁŽE PO SMYSLU A ZÁKLADU
XX

Ú v o d

"Člověk je bezcenná ubohost", praví francouzský filosof J.P. Sartre; "jame na zemi... abychom přišli do nebe", zněla kdysi první věta katolického katechismu; dvě radikálně protikladné výpovědi o smyslu lidského života. Dvě výpovědi, které se ve své prosté přímočarosti a přímosti zdají mnohým stejně nepřijatelné.

Jaký smysl má naše bytí (Dasein)? Tato otázka vyslovena nebo nevyslovena tkví v životě každého člověka; stojí dnes více než kdy jindy za vším rozvojem naší společnosti. Jaký smysl má, že člověk může činit objevy, které tvoří nový svět a které přesto lidstvo ohrožují v kořenech? Jaký smysl má, že je člověk svoboděn a přímo touto svobodou bezvýhodně svazován? Jaký smysl má, že člověk si může sám budovat svůj život a ten je mu pak smrtí vyrván z rukou?

To, co oba první sešity se pokusily ukázat jako zkušenost dnešního člověka, má tento sešit uchopit vcelku. Má slovo mnoha hlasům. A na konci nechá zaznít hlasu křesťanského chápání života, nikoli jako tomu, který musí být jednoduše přijat, nýbrž jako tomu, který ~~musí být~~ se poctivě zabývá námi, který může být potvrzen naší zkušeností, jestliže ho v myšlení a životě připustíme. Pochopitelně, jeho plný obsah nebude ještě vyjádřen; to je cílem celého kursu.

Mnohé postavené otázky, mnohý pokus o odpověď se vám asi nebude zdát snadný. Ovšem jak by mohlo být lehké promýšlet poslední příčiny lidského bytí, hledat odpověď na poslední otázky zejména když dnešní myšlení se již samo o sobě stalo velmi diferencovaným a tím komplikovaným. Táže takového promýšlení však může na pomoci zejména tomu, aby přijatá křesťanská odpověď byla prožita jako nová, ja ko naše vlastní odpověď.

O B S A H

1. OTÁZKA SMYSLU A ZÁKLADU DNES
 - 1.1 Otázka smyslu a základu - otázka smyslu života
 - 1.2 Kde je odpověď?
 - 1.21 Je odpověď v člověku samém?
 - 1.22 Je odpověď v ostatních lidech?
 - 1.23 Otázka smyslu dnes

2. POKUSY O ODPOVĚĎ V MINULOSTI A PŘÍTOMNOSTI
 - 2.2 Otázka smyslu v existencialismu - Camus a Sartre
 - 2.21 Smysl pro člověka skrze člověka
 - 2.22 Bytí bez předstíraného smyslu - život nad nicotou
 - 2.3 Otázka smyslu v minulosti - Lucretias
 - 2.31 Od bohů nepřichází smysl
 - 2.32 Vytvrzení v životě tváří v tvář nesmyslnosti
 - 2.4 Je řešením potlačení otázky po smyslu?
 - 2.41 Mnoho otázek místo jedné
 - 2.42 Zánik otázky po smyslu?

3. SMYSL BEZ BOHA ?
 - 3.1 Rozpad starého chápání Boha
 - 3.11 Krize deistického chápání Boha
 - 3.12 Konec mytologického myšlení
 - 3.13 Krize náhoženského "obrazu" Boha
 - 3.14 Úkoly
 - 3.2 Je Bůh mrtev ?
 - 3.21 Nárys dototy Söllesové
 - 3.22 Další aspekty teologie "smrti Boha"
 1. Objektivní nemožnost víry v Boha
 2. Smrt Boha - osvobození člověka
 3. Smysluprázdnost pojmu "Bůh"
 4. Smysl a Bůh v budoucnu ?
 - 3.23 Nevyhnutelnost otázky po smyslu - nedostatečnost odpovědi

4. BŮH - PLNOST SMYSLU ČLOVĚKA
 - 4.1 Lidská otevřenost a odkázanost vůči světu

- 4.11 Člověk; otevřený pro celou skutečnost
- !! 4.12 Člověk; odkázaný na důvěru
- 4.13 Člověk mezi zaměřeností na sebe (Ichbezogenheit) a otevřeností vůči světu
- !! 4.12 Člověk; otevřený světu skrze fantazii
- 4.15 Člověk se tážee a doufá až za smrt
- 4.16 Člověk v toku času - hledání celku
- 4.17 Člověk ve společnosti - společná určení
- 4.18 Dějinný člověk - hledání svého určení
- 4.19 Úkoly
- 4.2 Bůh křesťanského zjevení - možná odpověď
- 4.21 přijatá odpověď - skutečná odpověď ?
- 4.22 Nezmanipulovatelnost (Unverfügbarkeit) celku
- 4.23 Odpověď pro celek; Bůh sám
- 4.24 Boží odpověď již předem daná v Ježíšovi
- 4.3 Bůh - nejhlubší smysl lidského života
- 4.31 Bůh se ukazuje ve věcech
- 4.32 záblesk Boha v bližním
- 4.33 V Ježíši se stává zjevným, že Bůh je láska
- 4.34 poznání Boha v sebeodevzdání Ježíšovi
- 4.4 Odpověď v e z k u š e n o s t i

1. OTÁZKA SMYSLU A ZÁKLADU DNES

1.1 otázka smyslu a základu - otázka života

Jaký smysl má život? proč má cenu žít? tyto otázky vysloveny nebo nevysloveny stojí před člověkem; zatěžují ho, doléhají na něj. Zjevně patří k člověku otázky po smyslu, která se jeho života táže "k čemu"? a po základu, která se táže "kam"? a "proč"? Navíc se tyto otázky vyjadřují velmi různě. Pečlivý pozorovatel života je nachází v jeho všední skutečnosti. Zvláště palčivě jsou pocíťovány v mezních situacích života, tváří v tvář utrpení, smrti, nejistotě a úzkosti. Vyjadřují se však také v lidské naději a touze po lepší budoucnosti.

Odkaz; přečtete si v této souvislosti ještě jednou v sešitě 1 § 4.3 a v sešitě 2 § 1.15; 1.17; 4.37; 5.2

1.2 Kde je odpověď

1.21 Odpověď v člověku samém?

Nachází snad člověk odpověď skrytou v sobě samém? Skutečně zakouší v stálých proměnách utrpení a radost, štěstí a neštěstí. Člověk, který se bude v touze vzpínat po svém štěstí, bude pro své prostorové ohraničení znovu a znovu odkazován do jistých mezí. Vždy znovu musí zakoušet, že žádné úsilí nedosahuje naplnění. Z každé odpovědi vyběhází jako tázající se. Všechny otázky však vrcholí v jedné poslední otázce po smyslu jeho života, v otázce po smyslu a štěstí. zdá se, že v člověku samém se tedy nenabízí samočinně odpověď.

1.22 Je odpověď v ostatních lidech?

Komu jen může člověk tuto otázku položit? Snad druhému člověku? Zde dojde uspokojující odpovědi? A nebo se bude musit spokojit s více-předběžnými a víceznačnými odpověďmi? Také prožitek štěstí mezi lidmi, v níž by mohl hledat odpověď je prozatímní a nedokonalý a nechává onu vlastní otázku dále znít: Kde je to, co dává poslední naplnění a nabízí vyčerpávající odpověď? Hlásí se zde otázka Boha?

1.23 Otázka smyslu dnes

pohled na dějiny lidstva ukazuje, že otázka smyslu a důvodu života vyvstává ve všech dobách velmi různými způsoby. Je poznamenána situací a okolím člověka. Také v dnešní generaci nezmize-

la, právě naopak; ve světě techniky a vědy, ve světě, který si z mnoha důvodů stále více uvědomuje solidaritu a vzájemnou závislost všech lidí a staví novým a naléhavějším způsobem a to zvláště výrazným způsobem. To, co dává otázce smyslu života novou podobu a naléhavost je především trvalá, nezřídka revoluční změna, která zasahuje konkrétní život každého člověka, prožitek lidské velikosti a ochráněnosti v této proměně.

- jako otázka budoucnosti světa

Společné ohrožení, ale i prožitek toho, že tento svět a jeho budoucnost mohou sám formovat působí, že otázka smyslu se v životě každého jednotlivce daleko silněji než kdy předtím formuje v otázku po smyslu celku, lidstva, světa, dějin a speciálně budoucnosti. Kam se žene tento svět? Kde má svůj pevný základ? Co mají lidé dělat? Bude člověk ve změněném světě moci být ještě člověkem, anebo snad v něm bude moci být ještě více člověkem?

- jako otázka po Bohu

Je nutno nyní říci, že tímto způsobem dotazování otázka po Bohu zaniká. Nejen že z různých stran je existence Boha skutečně popírána, ale i v obecném povědomí se zdá být otázka po Bohu jako tom, kdo dává smysl, do značné míry nedůležitá, takže si již nezaslouží být kladena. Avšak právě zde musíme zkoumat zevrubněji, zda také otázka po Bohu se v tomto světě techniky a vědy, změny a vývoje neklade novým a naléhavějším způsobem. Nejeví se otázka po smyslu a základu člověka a jeho světa - i když je zdánlivě kladena něvírou - nakonec často jako poctivé hledání takového chápání Boha, které by odpovídalo současné lidské situaci?

2. POKUSY O ODPOVĚĎ V PŘÍTOMNOSTI A MINULOSTI

Každá generace - vždy novým způsobem - se tázala po smyslu lidského života a světa vůbec. Podívejme se, zda a jak si tuto otázku smyslu kladou, resp. kladly různé skupiny, zda našly odpověď a zda je to odpověď postačující.

2.2 O t á z k a s m y s l u v e x i s t e n c i a l i s - m u - Camus a Sartre

Otázka smyslu a základu lidského bytí stojí před člověkem nevyhnutelně. Také duchovní hnutí existencialismu se nemůže této otázce vyhnout, dokonce ji staví zvláště naléhavým, propracovaným a radikálním způsobem.

Existencialismus vznikl navázáním na filosofii existence, zvláště Martina Heideggera. Filosofie existence klade otázku skutečnosti lidského bytí, existence, do svého středu. Pro existencialismus, který se takto formoval pouze ve Francii neexistuje žádná předem daná podstata člověka. Spíše se lidská existence vržena do bytí musí sama silou vlastní svobody tvořivě vynořit.

2.21 ^{pro} smysl člověka skrze člověka

pro Alberta Camuse (1913-1960), jednoho z hlavních literárních představitelů existencialismu je otázka Boha jako možného smyslu nedůležitá. Tak nechává mluvit odsouzence k smrti, kterého krátce před popravou navštíví kněz: "odpověděl jsem, že jsem nevěřil v Boha. Chtěl vědět, zda jsem si tím úplně jist, a já jsem odpověděl, že jsem se nepotřeboval tak ptát, že to pro mne bylo zcela nedůležité ... že mně zkrátka chyběl čas, abych se zajímal o to, co mě nezajímalo... pokusil jsem se mu naposledy vysvětlit, že mám už jen málo času. Ten jsem nechtěl ztrácet kvůli Bohu.." (Gizinec). Bůh se ukazuje nejen jako nedůležitý, ale dokonce jako rušivý pro otázku po smyslu bytí. Člověk si musí dát sám svůj smysl.: "Jakmile člověk nevěří ani v Boha, ani v nesmrtelnost, stává se odpovědným za vše, co žije. Jemu samému náleží nalézt řád a zákon."

2.22 Bytí bez předem daného smyslu - bytí nad nicotou

Také nejvýznamnější myslitel existencialismu . J.P. Sartre (1905) - dává svým celoživotním dílem na srozuměnou, že nikdo jiný než sám člověk nemůže řešit své životní otázky. Život nemá žádný předem daný nebo dodaný smysl. Vše je nesmyslné, vše je absurdní. Č l o v ě k m u s í o d o l á v a t p o k u - š e n í , k l á s t t é t o n e s m y s l n o s t i o d - p o r t í m , ž e k l a d e o d ů v o d n ě n í v B o - h u , k t e r é h o s i s á m v y t v á ř í. Musí se vyrovnat se skutečností, že jeho existence je vržena do nesmyslnosti,

do nicoty.

- svoboda z nicoty - smysl ze svobody?

Sartre se pokouší přistoupit k řešení problému smyslu přímo od této nicoty, protože v ní spatřuje zdroj svobody. protože skrze tuto nicotu existuje svoboda, a to svoboda absolutní. Bůh nebo předem daný řád smyslu by byly pouze hranicí. Jestliže chce člověk být svobodou, musí se vzepřít proti hranici a tím i proti Bohu. Ovšemže tato svoboda je spojena se strachem, protože člověk si sám ve své svobodě určuje hodnotu a smysl života, ale nezdůvodňuje svou existenci. Z toho vyrůstá jeho strach. Existuje jen jediná volba; buď strach před nicotou přeformovat v bázeň před Bohem a tím nesvobodu, nebo nenávidět Boha a tím zvolit svobodu. Sartre volí takto chápanou svobodu. Ze své svobody chce vytvářet dobro nebo zlo.

- nemožnost vytvoření vlastního smyslu

přece však nenalézá ke svobodě odsouzený člověk ani v jím samým vytvořeném dobru a zlu žádnou novou jistotu smyslu. On sám nemůže vytvořit smysluplný svět. Tak zůstává člověk stejně poután ke své svobodě i nesmyslnosti natolik, že i sama sebevražda se stává nesmyslnou, neboť tak jako je absurdní život, je absurdní i umírání.

- nemožnost nalezení smyslu; - v druhém člověku

Kde je tedy cosi, co je s to nás držet a nést? podle Sartre se někdy může zdát, že smysl je v lásce; nakonec však rozdělení dvou lidí je nepřeklenutelné a ideál lásky zůstává nedosažitelný. Zůstává nevyhnutelné nebezpečí, že budu druhým člověkem učiněn pouhým objektem, vydán mu na milost a nemilost a tak ztrácím svou svobodu. Tedy ani druhá osoba nemůže být dárcem smyslu, nemůže zprostředkovat naplnění a štěstí, nýbrž toliko utrpení, prázdnotu a nesmyslnost. Rezignovaně pronáší Sartre svůj známý výrok; peklo, to jsou ti druzí. (Sartre; při zavřených dveřích).

- v samotné lásce

Jestliže nám tedy druhý člověk nemůže dát smysl, je snad smyslem samotná láska, prostá lidská láska? Ale i toto očekávání se ukazuje jako mylné. "Na této zemi existuje sice uskutečnění lásky, avšak jen takové lásky, která si nemůže činit nárok na absolutno, tedy lásky, která je pouze lidská, stejně jako člověk se rozvíjí, kvete a zase uvažá, tedy... je beze smyslu. Jen zdání světla může dát člověku, který je navěky Bohem opuštěn."

- smysl v odhodlanosti

Sartre věří, že nalézá smysl přímo v nesmyslnosti, absurditě. Život, i když je poznamenán strachem a utrpením, je výrazem svobody. pokonce tato lidská svoboda dostává svůj výraz v přitahování k nesmyslnosti světa a lidské existence. Svoboda zahrnuje souhlas s absurdním, po odhodlané svobody je položen přímo "smysl" lidské existence. Tím pádem je pro Sartra zásadně ateistické rozhodnutí základním předpokladem skutečně pravdivého lidského života.

2.3 O t á z k a s m y s l u v m i n u l o s t i . - L u c r e t i u s

To, že otázka po smyslu nenalézá odpověď, není jen příznakem naší doby. Z minulosti nechme promluvit, jako reprezentanta mnoha jiných, Tita Lucretia Cara (99-55 př.Kr). Životní dílo Lucretiovo se nám zachovalo v básnickém spise s naučným obsahem "De rerum natura" (o přírodě) v šesti knihách. Zde, navazuje na řeckého myslitele Epikura (341-271), rozvíjí ~~materialistický~~ materialistický obraz světa, aby osvobodil lidi od strachu před bohy.

2.31 Od bohů nepřichází smysl

podle Lucretia má vše svou přirozenou příčinu, a existence boží, tj. bohů, nemůže v těchto příčinných vztazích žádným způsobem vysvětlovat smysl. Bohové jsou vždy příčinou strachu, hrůzy, stísněnosti a výčitek svědomí člověka. A bohové dále mohou mlčet; z "onoho světa" se člověku nedostává žádné odpovědi. Čeká na něj jen smrt, jež učiní všemu konec, i utrpení i nesmyslnosti. Tato smrt je skutečným koncem, nikoli branou k nesmrtelnosti. Nesmrtelnost je jen fatamorgana. Tím padá i možnost věčného smyslu lidského života.

2.32 Vytrváním v životě tváří v tvář nesmrtelnosti

Existuje v tomto životě alespoň jedna odpověď na lidskou otázku, kterou by mohl člověk svůj život smysluplně utvářet? Je touto odpovědí lidská láska? To Lucretius popírá; také lidská láska je beznadějná, neboť i ona poskytuje utrpení i bolest. Není s to přinést naplnění a ukojit touhu. Vše je poznamenáno smrtí. Jen vyrovnané vědění může v životě poskytnout jakousi vyrovnanost myslí a jistý mír. Člověk musí odporovat nesmyslnosti, pochybnosti a nenaplněnosti. Tak snad to může vydržet dokud nepřijde smrt.

2.4 Je řešením potlačení otázky po smyslu

Jistě nebude mnoho lidí tak negativně rozhodnuto; ne snad proto, že by našli pozitivní odpověď, ale protože se jednoduše vzpírají otázku životního smyslu si připustit. Zde ztroskotává otázka smyslu nikoli heroicky, zjevně, ale nenápadně, prostě jen tak.

2.41 Mnoho otázek místo jedné

Mnozí se obracejí k drobným problémům všedního dne a potlačují tak hlavní otázku starostmi o bydlení, automobil, plat atd. Člověk je s to pomocí mnoha vedlejších otázek nejvlastnější na něj doléhající otázku alespoň na čas umlčet.; zdá se mu, že zmizela. Stává se to ponejvíce nevědomě, a mnohý člověk není již vůbec s to rozpoznat, že řešením nepravých otázek se snaží uniknout řešení nejhlubší a poslední otázky. Zůstává ovšem sporné, zda skutečně uniká rozhodující otázce, zda je jí může v překotné činnosti vyhnout, nebo zda před ním znovu a znovu naléhavě vystává. Je patrně nemožné být trvale na útěku před touto otázkou. Neurosy mnoha lidí jsou možná projevem toho, že tuto otázku není možno beztrestně obejít, prohnout před ní.

2.42 Zánik otázky po smyslu

Nebo to může moderní člověk skutečně udělat, může vzít za vděk tím, co se mu nabízí. Skutečně pro něho, který většinu otázek dovede zodpovědět bez Boha, otázka smyslu a důvodu už neexistuje. Snad může věřit, že v budoucnu budou zodpovězeny všechny problémy, aniž musela být přijata odpověď na otázku po smyslu a základu, či dokonce po Bohu. Zanikne tedy otázka po smyslu a důvodu?

Úloha: znáte z vaší denní zkušenosti ještě další konkrétní způsoby, jak lidé potlačují otázku smyslu své existence?

3. S M Y S L B E Z B O H A ?

31 Rozpad starého chápání Boha

Otázka smyslu člověka není dnes problémem, tj. neztroskotává jen tam, kde je v současnosti kladena s obzvláštní radikálností a s vyloučením Boha jako možného řešení. Neztroskotává jen

proto, že je potlačována předností. ve stále větší míře hrozí, že se stane problémem, že snad dokonce ztroskotá i tam, kde se dosud nepochybně věřilo v Boha jako dárce smyslu a důvodu. Neboť tento Bůh, který dává smysl se stal pro mnoho lidí problémem. Zjevně je pro mnohé existence Boha (tradiční víry) v sázce. Zdá se, že s rozpadem starého obrazu Boha odpadá jako zdroj smyslu sám Bůh.

3.11 Krise deistického chápání Boha

V krizi je především ono chápání, podle kterého může mít Bůh své místo jen nad světem, tj. mimo svět.

Anglikánský biskup John A.T. Robinson to drasticky vyjadřuje jako "představu Boha" jako starého pána s bílou bradou tam nahoře v nebi".

Bůh je zde představován jenom jako část totální reality, i když je myšlen jako mocný, vševědoucí a majestátný. Jako část celku (i když nejdůležitější) má svůj vlastní svět. Je mu tedy vykázáno místo a čas (pochopitelně nekonečný) mimo svět člověka, ano, mimo vesmír.

Toto pojetí Boha našlo svoje filosoficko-teologické vyjádření především v deismu 17. a 18. stol., který měl značný význam i v pozdějších dobách. Deismus (z lat. deus = bůh) drží pevně základní pojetí osobního Boha, stvořitele přírody a jejich zákony. Avšak od té doby se již tento Bůh o své stvoření nestará, trůní "nad přírodou", a má sotva jaký vliv na světové dění; je to vzdálený Bůh.

Dnešní člověk nese v sobě do značné míry toto pojetí, tento deisticky zabarvený obraz Boha. V Bohu se vidí architekt tohoto světa, který, jako nejvyšší tvůrčí bytost, může mít své místo přirozeně jen mimo svět. Vložil do světa jeho zákony, podle kterých se svět vyvíjí a běží. Zásah ze strany Boží se děje jen případ od případu, aby Bůh příležitostně člověku projevil svůj zájem a blahovůli.

Nedostatečnost běžného deistického obrazu Boha.

Na jedné straně je moderní člověk touto představou tak ovlivněn, že mu jiná představa Boha připadá nemožná. Na druhé straně se tentýž člověk takové představě Boha brání. Brání se proto, že tento vzdálený zákonodárce a panovník, který se jen

příležitostně milostivě sklání k tomuto světu odporuje jeho oprávněnému sebevědomí, vědomí osobní důstojnosti. Avšak brání se tomu i proto, že taková bytost trůnící ve spokojené soběstačnosti mu nemůže být skutečným protějškem, skutečným Ty.

při kritické úvaze se ukazuje, tento deistický obraz Boha příliš znatelně jako nemožný a rozporuplný. Jestliže Bůh je myšlen, jak tomu skutečně v deistické představě je, jako poslední příčina světa, pak je pouze jeho prapříčina. Za vším, co existuje, stojí jen v pozadí. Není to Bůh. Nemůže tedy dát ani smysl.

3.12 Konec mytologického myšlení

Jestliže člověk přemýšlí a mluví o Bohu, nemůže dělat nic jiného, než přitom používat pojmů odvozených ze světa svých představ. Tyto obrazy a pojmy jsou přirozeně rozhodujícím způsobem ovlivněny současným porozuměním světu a člověku.

Až do současnosti bylo toto chápání světa a člověka podstatně prostoupeno mýtickými prvky. V důsledku toho byla i představa Boha a výpovědi o něm mytologicky určeny, tedy i biblický obraz světa obsahuje mytologické rysy. Jako mýtický obraz světa (z řeckého mythos = vyprávění, pověst) jsou zde míněny představy a vysvětlení celku světa v obrazech a obrazných spojeních, do kterých člověk nekriticky vkládá své vlastní zkušenosti o sobě a světě. Mytologický znamená tedy mluvit a myslet v zajetí těchto obrazů a obrazných spojení.

Nutnost nových obrazů a představ

Vědecky a technicky zaměřený člověk dneška si nemůže s takovou představou Boha nic počít. Jak se má spokojit s představou Boha ve vesmíru, který se např. skládá ze tří pater - nebe, země, podsvětí - a kde Bůh sídlí v nebi? Jestliže se člověk nadále domnívá, že Bůh sídlí v prostoru někde nahoře, musí se jeho víra v Boha stát gagarinovým letem nutně směšnou, protože ten se tam s Bohem nesetkal? přirozeně křesťan ví, že mluví-li se o nebeském Otci, který poslal svého Syna na tento svět a bible nám podává zprávu o jeho nanebevstoupení, že se zde nejedná o běžné prostorové vztahy. Ale v jakých výrazech a představách má ve skutečnosti o Bohu mluvit? Tímto problémem se v současnosti zabývá teologický směr zaměřený k demytologizaci, jehož průkopníkem je především evangelický teolog Rudolf Bultmann (nar.1889). V průběhu kursu o něm ještě uslyšíme.

problém moderního chápání skutečnosti a otázka Boha

Nemusí ~~Bůh~~ dokonce Bůh ztratit na skutečnosti i tehdy, kdy by mohly být nalezeny nové obrazy a představy Boha? Za skutečnost pro moderní vědu platí totiž to, "co je zásadně přístupné, kvalitativně postižitelné, začlenitelné do kauzálních vztahů a tím uchopitelné, kontrolovatelné, ovladatelné a manipulovatelné". Protože v podvědomí moderního člověka je exaktní matematizovaná příroda ideálem poznání, zdá se, že z toho plyne pro poznání Boha osudná alternativa: "buď Bůh existuje tím způsobem jako předměty. Jak je tato věda pojímá, nebo vůbec neexistuje. (H. Mynarek; Existenzkrise Gottes). Nová interpretace představy o Bohu, přiměřená našemu novému chápání světa je naléhavě nutná, může však v sobě nést dvojí nebezpečí; buď se zmizením starých důvěřivých představ se Bůh sám ve své existenci pro člověka ztratí, nebo Bůh nebude v nové iterpretaci jako dárcce smyslu zřejmý, srozumitelný a skutečný.

3.13 Krise náboženského "obrazu" Boha

Na dosavadním obrazu Boha se zdá být problematická ještě třetí věc; náboženský charakter (příčemž "náboženství" je zde přirozeně chápáno ve zcela určitém smyslu). Nacisty zavražděný evangelický teolog a farář Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) to formuloval v jednom dopise z vězení; "Člověk se naučil vypořádat se sám se všemi důležitými otázkami, aniž by bral na pomoc "pracovní hypotézu; Bůh". ve vědeckých, uměleckých a etických otázkách bylo dosaženo takové samozřejmosti, že se sotva kdo ještě odvažuje jí dotknout; přibližně v posledních 100 letech však totéž platí ve vzrůstající míře i o náboženských otázkách; ukazuje se, že to jde i bez Boha, a to zrovna tak dobře jako předtím. Zrovna tak jako v oblasti vědy je Bůh stále hlouběji vytlačován, i v obecně lidské sféře ze života, ztrácí půdu." (H. Bonhoeffer; Widerstandt und Ergebung).

Konec Boha jako "výpomocné síly"

Jak bylo uvedeno shora (3.12) platí v moderní přírodovědě jako skutečné to "co je zásadně přístupné, kvantitativně postižitelné, začlenitelné do kauzálních vztahů a tím uchopitelné, kontrolovatelné, ovladatelné a manipulovatelné". v tomto chápání skutečnosti, které je dnes stále obecněji rozšířeno, se zdá, že Bůh nemá už žádné místo, že hraje pouze roli "výpomocné osoby",

na kterou se odkazuje vždy tehdy, když vědecké vysvětlení světa a problémy jeho ovládní vykazují určité mezery. V dějinách náboženství až do dnešní doby se dá sledovat takového chápání Boha a vztahu člověka k němu; mělo dokonce nepochybně svůj vliv na křesťanskou zbožnost. Až doposavad se spatřuje v přístupu, který vidí a uctívá ja ko Boha tajemné nepřístupné v přírodě sama podstata v náboženství. Člověk v tomto smyslu "náboženský" se odvolává na Boha vždy, kdy tajemství klade meze jeho chápání. Takový "bůh" se stává v našem chápání světa postupně zbytečný. Což není v dnešní interpretaci přírodních jevů postupně vyplňována mezera po mezeře? Není zde onen Bůh, který je ztotožněn s tajemným a dosud neprozkoumaným v přírodě centimetr po centimetru zatlačován ke smrti.

Konec Boha - uspokojitele potřeb

Také jiný "nábožensky" chápaný obraz Boha se dnes stává snad více než kdy jindy nepřijatelným, Bůh, který může být přivolán na pomoc v bezvýhodných situacích lidského života, který přispěchá na pomoc, neví-li již člověk kudy kam, kterého člověk používá jako "uspokojitele" "potřeb" - nejrůznějších životních přání materiálního i duchovního druhu. Očekává se, že vyplnění těchto přání se stane pokud možno bezprostředním zásahem, přeskročením přirozené příčinnosti, tento zásah je očekáván jako odměna za náboženský výkon (např. oběť) nebo jako prostá povinnost tohoto Boha bez vlastního odevzdání člověka. Tento Bůh se stává karikaturou a tím přestává být Bohem.

Jádrem tohoto pojetí je smíšení božského a lidského, což působí, že Bůh není dostatečně božský a svět dostatečně světský. protože v těchto představách je Bůh, popřípadě božské strhováno na úroveň profánního, může se zde ateismus odvolávající se na moderní vědecký pojem světa oprávněně zachytit a proklamovat bankrot těchto představ. (H. Mynarek)

Kde tedy zůstává dárce smyslu, kde zůstává to, co dává smysl? Zdá se, že zmizel ze světa, který je nazírán jako v zásadě poznatelný a ovladatelný.

3.14 Úkoly

1. pokuste se pro zopakování ještě jednou vysvětlit, co znamená pojmy "deistický", "mytologický", "náboženský" v této kapitole.

2. můžete snad již nyní ukázat, kde výše popsané představy o Bohu odporují obrazu živého Boha bible a křesťanské víry.
3. Zkuste popsat ty úkony zbožnosti, ve kterých se nějak projevují tyto zmíněné zúžené představy o Bohu.

3.2 J e B ů h m r t e v ?

Na základě těžkostí, které mají dnes lidé s vírou v tradičně chápaného Boha, pokusili se i křesťanští - většinou nekato-
diti - teologové postavit otázku, zda se Bůh nedá interpretovat ze zcela jiného základu, zda dokonce není možno jako křesťan se vzdát Boha jako dáorce smyslu a přece najít křesťanskou odpověď na otázku po smyslu života. "pokoušíme se zjistit, zda je možno žít a myslet jako křesťan bez Boha; spatřujeme v tomto pokusu jak prakticko-politický, tak teoreticko-teologický úkol." (W. Hamilton; Bemerkungen zur "Radikaltheologie").

Touto cestou se pokoušeli jít teologové jako William Hamilton, Thomas J.J. Altizer, Paul M. van Buren, Harvey Cox, Dorothea Sölle, Gabriel Vahanian a jiní. V jednotlivostech se pokusy těchto teologů rozcházejí. Nemůžeme tedy podat celkovou charakteristiku. Můžeme se pouze pokusit jako příklad načrtnout myšlenky německé zástupkyně tohoto směru Dorothee Sölleové a v návazání na její myšlenky doplnit důležité body ostatních přívrženců.

3.21 Nástin myšlenek Dorothee Sölleové

Dorothea Sölleová (nar.1929) mluví o "smrti Boha" proto, že Bůh je "nepřítomný", "nedá se vidět", je "na cestách" a výrazem "smrt Boha" myslí zřejmě na Boha z křesťanské tradice.

Zkušenost nepřítomnosti Boha

Takto vyslovená zkušenost mnoha lidí se nedá, podle D. Sölleové, vyjádřit, ani zodpovědět, ani z hlediska doposavadní víry v Boha, ani z druhé pozice, pozice tradičního ateismu. Z hlediska theismu, totiž po přijetí nadsvětového Boha stojícího proti člověku, nelze tuto zkušenost odbýt jako zdánlivou, případně otázku v ní obsaženou zodpovědět v rámci doposavadní víry v Boha; na druhé straně z hlediska tradičního ateismu nemůže být tato zkušenost vykládána jako připuštění Boží neexistence.

"Avšak ~~každ~~ existuje rostoucí počet lidí, kteří jsou této zkušenosti natolik vydáni, že se nemohou vyrovnat ani s theismem, ani s atheismem, protože oba směry jsou výrazem stejné naivity, nenarušené světonázorové jistoty. Všechny pokusy zakotvit v těchto pevných pozicích ztroskotávají, neboť myšlení krouží mezi těmito body, aniž může odpovědět, nebo rozřešit otázku smyslu existence, příčiny a cíle světa." (D. Sölle; Stellevertretung)

Kristus jako "zástupce" Boha a lidí

D. Sölleová však nepřestává na tomto zjištění. Rozhlíží se po "zástupci" a nalézá ho v Ježíši z Nazareta. Je zástupcem Boha a současně zástupcem lidí. Od něho očekává odpověď na otázku po smyslu člověka a jeho dějin. "Kristus je poselství světu, týkající se skutečného života... Je popřením všech nelidských a bezbožných vztahů, ve kterých žijeme... není ale ten, kdo nás předchází a bezohledně zaujímá naše místo a naši budoucnost. Čeká na den, kdy skutečně zaujme své vlastní místo a tehdy se s námi ztotožní. Bůh se nespokojuje s naším zástupcem. Ten se za nás přimlouvá, ale my sami se máme učit mluvit. On věří za nás, ale my sami se máme učit věřit. On doufá tam, kde my naději ztrácíme, ale to není konec dějin." (J.S. Weiland; Orientierung)

potom tedy Kristus není jen zástupcem Boha, není jen naším zástupcem, nýbrž i jeho "přátelé a bratři zastupují Boha, dokonce to je vlastně pravý smysl Kristova zástupnictví; nejen Kristus jedná jako by byl Bůh, nýbrž i my můžeme jednat pro druhého hrát božskou úlohu".

Smysl v mezilidských vztazích

Tím, že z jedné strany zastupuje Krista, stává se člověk přímo zástupcem mrtvého a nepřítomného Boha. Z toho plyne důsledek, že vztah člověka k Bohu se mění v mezilidský vztah. V důsledku toho je nutno hledat i smysl lidského života v lidských vztazích. Lidé dávají celku svého života smysl svými vzájemnými vztahy, ve společnosti a v politice, a musí tento smysl vždy znovu nacházet. D. Sölleová se domnívá, že tímto způsobem je nalezena odpověď na otázku, kterou je člověk sám, "bytost, která není to, co je, a je to, co není", snaží se nalézt svou pravou totožnost, sebe samého. Tuto identitu, jejíž novozákonní jméno je "svoboda", nalézá člověk jen společně s jinými a proto je zde pro druhé.

Bůh jako přicházející?

A Bůh? Není pro D. Sölleovou skutečně nic jiného než lidstvo, které v tomto smyslu nalézá samo sebe? Je možné, že nás klamou její slova; podle jiných jejích výroků je "Bůh ten, kdo k nám přichází". , , . "jeho skrytost - nejlepší důvod našeho nihilismu nechává otevřeno to, co od něj nejvíce potřebujeme; jeho budoucnost". (D. Sölle; Atheistisch an Gott glauben)

Snad přijde Bůh k sobě tím, že přijdou k sobě lidé. Snad i on je na cestě ke své identitě. "Když byl na plněn čas, dost dlouho pro nás Bůh dost dělal. Sám se vložil do hry, stal se na nás závislý a identifikoval se s neidentickým. Nyní přišel čas udělat něco pro Boha." (D. Sölle; Stellevertretung)

3.22 Další aspekty teologie smrti Boha

Když jsme se pokusili načrtnout myšlenky Dorothee Sölleové, uveďme ještě některé význačné myšlenky dalších stoupeňců t.zv. "teologie smrti Boha".

1. Objektivní nemožnost víry v Boha

Americký teolog William Hamilton (nar.1924) zdůrazňuje; Bůh je nepřítomný. Člověk jej nanávratně ztratil, ba dokonce lze říci, že Bůh je skutečně mrtev. pro moderního člověka je objektivně nemožné věřit v transcendentálního Boha. přitom zůstává otázka nerozřešená; Nemůže již člověk věřit, protože je Bůh mrtev? Nebo je Bůh mrtev proto, že již člověk nemůže věřit? Tato situace však není beznadějná, nesmyslná. Hamilton hledá smysl života v Ježíšovi; "Ježíš je ten, ke komu jdu... neboť cosi je v jeho slovech, jeho životě, jeho jednání s lidmi, jeho smrti, co jinak nikde nenalézám." (W. Hamilton; Die Gestalt einer Radikalentheologie)

Ježíšova odpověď; bližní

Ježíš sám je však nalezen v bližním, on sám na tohoto bližního poukazuje. proto se člověk musí obrátit k bližnímu, ke světu a k politice, a to právě proto, že ztratil Boha. Na druhé straně se zdá, že pro Hamiltona Bůh není mrtev s konečnou platností, nýbrž, že k nám znovu přichází. Mluví o očekávání Boha, o modlitbě, a by se Bohu zachtělo vrátit.

2. Smrt Boha - osvobození člověka

Thomas J.J. Alitzer, Hamiltonův krajan, myslí smrtí Boha skutečně boží smrt, ne pouze konec nedostatečného obrazu Boha. Pro něj, jak se jeho učení obvykle vykládá, Bůh zemřel, a to v Ježíšovi. Tuto Boží smrt je potřeba nejen vzít na vědomí, ale s veškerou vášnivostí víry chtít a zvěstovat. Neboť v této smrti Boha je plné přitakání k tomuto světu, je umožněn život v každém okamžiku. Člověk je osvobozen od cizí moci z onoho světa, strach z Boha mizí, pocity viny již nemohou vznikat. Kristus je souhrn tohoto osvobození člověka ke světu a tedy tím, kde dává smysl životu.

3. Smysluprázdnotnost pojmu "Bůh"

Pro Paula M. van Burena, který je ovlivněn jedním z moderních směrů filosofie jazyka, nemá slovo "Bůh" vůbec žádný smysl. "Nevíme, co Bůh je a nemůžeme poznat, jak má být používáno slova "Bůh". (P.M.van Buren; Reden von Gott in der Sprache der Welt). Van Buren se tedy důsledně pokouší najít smysl života ve světě. Domnívá se, že jej můžeme hledat opět v Kristu a pouze v něm - pokud vůbec někde - je možno spatřovat smysl slova "Bůh"; tak vykládá Jan 14,9: "Kdo mne vidí, viděl Otce". Co znamenal Ježíš se zjevilo prvotní křesťanské obci po velikonocích; má moc probudit svobodu, totiž svobodu ke službě druhému. Učedníci "poznali", že Ježíš měl novou moc - ... totiž moc u nich probudit svobodu. Čeho se dostalo učedníkům o velikonocích bylo to, že obdrželi podíl na této svobodě být zde pro druhé." (Paul M.van Buren)

4. Smysl a Bůh v budoucnu?

Harvey Cox (nar.1931), který vešel ve známost především svou knihou "Město bez Boha", patří v určitém ohledu k umírněnému směru teologie "smrti Boha" a stejně tak dosti blízko ke Gabrielu Yabhanianovi. Podle Coxě ztratil do značné míry pojem a skutečnost Boha ve společnosti, která je poznamenána přechodem k urbánní kultuře. Proto odsuzuje samotnou teologii "smrti Boha" jako "mrtvou kolej". Snaží se proto vytvořit novou teologii, která by přijala řeč tohoto světa a odpovídala základnímu úmyslu dnešního člověka tvořit sám tento svět a jeho budoucnost. Tím dostává jeho teologie politický charakter. Člověk musí najít smysl svého života budoucnosti, která k němu přichází a je jím současně tvořena. Také nemá být Bůh hledán v minulosti, ve lpění

na ní. I Bůh je přicházející, žije jen tehdy, jestliže k nám přichází.

3.23 Nevyhnutelnost otázky po smyslu - nedostatečnost odpovědi

Všechny tyto pokusy ukazují, jak je dnes, tváří v tvář těžkostem s tradičním obrazem Boha, s neutuchajícím důrazem voláno po smyslu, po někom, kdo by dal životu smysl. Předpožité odpovědi jsou přirozeně probadatelné. Není takový Bůh, který k nám přichází v budoucnosti, která je konec konců jen zbudována člověkem, pouze slátaninou vytvořenou tímto hledajícím člověkem? Může pak být dárce smyslu? A nenechává nakonec toto odvolání ke Kristu za současného připuštění smrti Boha nezodpovězenou otázku, jak onen Kristus může mít pro nás absolutní význam, jak může dát smysl našemu životu?

4. B Ů H - P L N O S T S M Y S L U Č L O V Ě K A

I když výroky a pokusy o řešení smyslu člověka, které jsme doposud uvedli obsahují cenné podněty, zdá se, že jsou určitým zúžením, jednostranností a nevedou k plné a nosné odpovědi. pro- to zde učiníme pokus rozvinout ještě jednu otázku po smyslu na základě rozhodujících základních zkušeností lidského bytí.

Tyto základní zkušenosti, vyložené moderní antropologií, o kterých byla zčásti řeč již v prvním a jiném sešitu, budou zde znovu předloženy v souvislosti s novými otázkami. Z toho možná vyplyne, že takové zkušenosti a poznatky mohou vést k očištěnému křesťanskému chápání člověka, že se ale přímo v nich a na nich toto křesťanské chápání člověka osvětluje, že teprve ony vrhají na něj pravé světlo. Odtud se pak snad ukáže i možnost novým způsobem ukázat Boha křesťanského zjevení a jeho otevření ke Kristu. Nenajdeme a nechceme zde ještě najít hotové odpovědi, nýbrž, abychom tak řekli, vyzkoušet myšlenkový postup, který je nutno ještě domyslit a prověřit.

4.1 L i d s k á o t e v ř e n o s t a o d k á z a n o s t v ů ě i s v ě t u

Důležité hlasy dnešní antropologie se shodují v tom, že člověk je bytostí odkázanou, určenou, snad přijímající. Je možno

že z intenzivnějšího pohledu na člověka se dá vytušit ono jeho "proti", na které je odkázán, ze kterého plyne jeho určení a cíl, a tím se stává i jeho smyslem.

4.11 Člověk, otevřený pro celou skutečnost

V protikladu ke zvířeti není člověk pod tlakem přísné vázanosti na prostředí. Není svou přirozeností obeznámen se svým okolím jako zvířata, ale musí se nejprve propracovávat ke svým zkušenostem s předměty, a sám si ověřovat stále novými a novými zkušenostmi své možnosti. I když je tím zpočátku nehotový a neohrabaný, přesto právě na tom je založena jeho vlastní otevřenost pro veškerou skutečnost. Člověk musí dobývat svět zkoumáním, musí hledat svou cestu a své možnosti, musí rozpoznat kam chce. To nazýváme otevřeností člověka ke světu.

Člověk - poukázán na nekonečné "proti"

Z faktu této otevřenosti však ještě neplyne, k čemu je vlastně člověk otevřen; "Má snad otevřenost člověka, směřující za přírodní skutečnost, ten smysl, že může najít uspokojení jen ve svém vlastním tvoření tím, že proměňuje svět přírody v umělý svět? Je určením člověka kultura? (W. Pannenberg) přesto však nenalézá člověk uklidnění ani v kultuře. I kultura je proměnlivá a otevřenost člověka ke světu ho vede za každou kulturu, i za tu, kterou ještě může vytvořit. Kam směřuje člověk? Je vše jen mezistupeň, přechodné stádium? Kdo dá tomuto tlaku v člověku naplnění, cíl, určení, smysl? Neleží zde zdroj náboženského myšlení člověka? Hlásá se snad v odkázanosti člověka jakési "proti", jeho nekonečné "proti", to, které dá jeho otevřenosti naplnění, cíl a smysl? Nenaznačuje se zde to, co se míní výrazem "BŮH"? Nebo si vystačí bezmezná odkázanost člověka bez tohoto "proti"? Tyto otázky ponecháme zpočátku otevřené.

4.12 Člověk, otevřený ke světu skrze fantazii

Zeptáme-li se, odkud člověku plyne síla k tvářčím výkonům, je především poukazováno na "moc fantazie". Tuto fantazii lze rozpoznat již v hravých pohybech malého dítěte. Není zdaleka tak určeno jako zvířecí mládě, které se může vyvíjet jen v hranicích možností svého druhu. Toto chování omezené pevnými hranicemi pro daný druh nazýváme "druhově specifické chování".

Fantazie jako tvůrčí činnost

Fantazie propůjčuje člověku schopnost jakoby tvůrčím způsobem objevovat vždy nové formy a struktury chování. Již v množství jazyků, které člověk užívá je zřejmé, jak rozmanitý může být duch jazyka. Řeč není zdaleka mechanickým odrazem dané skutečnosti. Je jí vlastní jistá tvůrčí síla, totiž právě fantazie. dokonce ani samotné vědecké poznání se bez fantazie neobejde, neboť rozhodující faktor, který může vést k novým názorům, i v oblasti matematiky a přírodních věd je akt fantazie - nápad. především umělec má však má potřebu fantazie. Jaké by bylo umění bez fantastického nápadu. Neukazuje fantazie svým zvláštním způsobem otevřenost člověka ke světu?

Fantazie jako tvůrčí přijímání

Ale ještě cosi dalšího lze poznat přímo z lidské fantazie, každé tvůrčí aktivitě je vlastní jistý pasivní rys, nápady se vynořují spontánně. Člověk je ten, kdo přijímá. Fantazie tedy se může ukázat z dvojí stránky: jednou je to otevřenost člověka, podruhé je to ale přijímání nápadů. Co je však zdrojem těchto nápadů? Není člověk přímo uprostřed své tvůrčí činnosti tím, kdo přijímá, není v tom, s čím nakládá, sám tím, kdo je ovládán; není tehdy, když si určuje svůj smysl zároveň tím, kdo smysl přijímá?

4.13 Člověk; odkázaný na důvěru

Lidská kulturní tvorba však nepramení zdaleka jen ze snahy ovládat věci a svět. Má ještě zcela jiný kořen. "Nikdo se nemůže zcela vydat starostem a péči o podmínky bytí, protože s tím nikdy nebude u konce." Každý musí důvěřovat v eosí, co stojí za tím vším a to vždy znovu, v každém okamžiku. Nikdo nemůže žít, aniž by důvěřoval (W. Pannenberg). přímo ve svém tvořivém konání se musí vydávat v neznámo. I tam, kde se člověk neodvažuje na půdu zcela neznámého a nejistého, tam, kde již napřed má jisté zkušenosti, bez nichž by bylo jeho jednání lehkomyšlné, i tam, musí vnést důvěru. Jakkoli nejisté je neznámo a budoucnost, člověk je pln důvěry v dobrý konec věcí, ve vyplnění svých očekávání.

Celý všední život je pln této důvěry. Bez důvěry bychom mohli sotva učinit další krok, sníst příští jídlo, nebo jet vla-

kem. především však jednání s druhými lidmi by bylo naprosto nemyšlitelné bez této důvěry, protože právě druhý člověk kvůli své neproniknutelnosti vyžaduje důvěru. A nepotřebuje člověk dokonce důvěry i vůči sobě? Když i pro sebe sama zůstává velkou neznámou? Lidské vzájemné vztahy přímo žijí z důvěry.

Důvěra; odkázanost na odpověď

Avšak nejen člověk člověku je dnes více než kdy jindy neprozkoumatelný a neprůhledný; při vší zásadní průhlednosti jednotlivých věcí zůstává celek skutečnosti a jeho poslední důvod i dnešnímu člověku neznám. Že tomu tak je, ukazuje se především v tom, že se vždy znovu táže po těchto věcech a přesto nenachází žádnou odpověď (srv. 1,21). právě v tomto tážení se ukazuje také to, že bez tohoto důvodu nemůže existovat a že je neustále zaměřen k tomuto prazákladu vší skutečnosti. Tomuto základu se musí a důvěrou odevzdat. Nehlásí se poznovu ten, kdo dává smysl celku? Nepředpokládá důvěra ve smysluplný celek personální původ tohoto celku, ke kterému se právě tato důvěra váže? Nesetkává se právě zde každý člověk, který žije s důvěrou v tuto celkovou skutečnost nakonec s Bohem, ať už ho tak nazývá nebo ne? Ani zvládnutí techniky a vědecká kontrola nenahradí tento vztah důvěry k personálnímu původu. Jestliže se člověk, důvěřuje sobě samému, svěří vlastním vynálezům a prostředkům, dojde to nezdědka tak daleko, že nad ním získají moc a budou jím manipulovat. (sešit 1/2.31) pouze důvěra v personálního dárce smyslu celku umožňuje člověku rozumné zvládnutí techniky přetvořené přírody.

4.14 Člověk mezi zaměřeností na sebe (Ichbezogenheit) a otevřeností vůči světu

Moderní antropologie upozorňuje na další člověku vlastní zdroj napětí. Zjevně je člověk nejen otevřen^{ke} světu, ale je ve velké míře ovládán i snahou po sebeprosazení. Každý člověk si žádá uznání svých výkonů a souhlasu druhých. Toto zaměření k vlastnímu já je typicky lidské. Na druhé straně ale může člověk získat sebe sama jedině tehdy, jestliže sebe sama překračuje, jestliže ze sebe vychází, je-li otevřen ke světu. I toto patří k člověku. Je mu tedy dáno, aby setrval v tomto napětí mezi zaměřením na sebe a otevřeností ke světu. Napětí mezi otevřeností ke světu a zaměřením na sebe není vlastní silou s to udržet

v rovnováze, případně do něj vnést určitou harmonii. Mezi jiným se tato nemožnost projevuje u člověka v téměř nevyhnutelném nebezpečí, že člověk i svoje sebeodevzdání druhému, svou službu promění v rafinovaný prostředek ovládnání a tím jej zfalšuje v jednostranné sebeprosazování.

Naděje ve zdravý celek

Zdá se, že existuje jen jediné řešení; sloučit zaměřenost na sebe a otevřenost ke světu v jediný obsažný celek, v jednotu, která není člověku dostupná. Není zde doufající člověk odkazován opět na to, že ho "zdravým" a "celým" dělá někdo jiný?

4.15 Člověk se táže a doufá až na smrt

Z antropologických pozorování nemůžeme vyloučit ani následující skutečnosti; člověk je orientován na budoucnost, přímo žije budoucností a pro budoucnost. Tato naděje má však smysl jen tehdy, jestliže nemá omezení ve smrti. Byla by vyložená pošetilost orientovat se na budoucnost, která by náhle byla přerušena smrtí a musela skončit. pro svou otevřenost ke světu člověk tedy nemůže omezit své dotazování pouze na život před smrtí; ptá se tedy na to, co je po ní a přesto nenalézá žádnou konečnou a vyčerpávající odpověď. I když moderní člověk neví, co si počít s mnohými tradičními představami o nesmrtelnosti, nemůže se přestat zbavit zájmu o posmrtnou budoucnost. Je pro ni otevřen, ať již tato nová skutečnost vypadá jakkoliv. právě proto, že lidská otázka po určení a smyslu v tomto životě nenalézá konečnou odpověď a zůstává otevřena, je lidská otevřenost ke světu vedena k tomu, klást možnost naplněného lidského života do doby po smrti. Mohl by jinak člověk být hotov se svými otázkami?

Otázky a úloha

v této souvislosti si vezte ještě jednou k ruce sešit dvě a přečtěte si oddíl o smrti. Jaké spojení lze najít mezi výroky tam a zde?

4.16 Člověk v toku času - hledání celku

v souvislosti s posledními úvahami nejsou neúčinná ani pozorování o způsobu existence člověka v čase. přítomnost

přítomnost znamená pro člověka bod ve kterém se stýkají minulost a budoucnost. Události přicházejí k člověku z budoucnosti, stávají se ~~minulostí~~ přítomností, odplývají do minulosti a tam ustrnou, i kdy Ź uvědoměle či nevědomě mají další význam pro pokračující život.

probože však člověk žije svůj život v čase a tento čas - a tedy i život je dán jako víceméně bodově rozdělená přítomnost, nevlastní člověk nikdy celek života a jeho smyslu. Čas a prožitky času znovu vedou k otázce po smysluudělujícím celku. Není však tento celek právě to věčností? Nelze snad pozpoznat věčného dároce smyslu; smysl času může dát jen ten, kdo není zahrnut do jeho toku.

4.17 Člověk ve společnosti - společná určení

Můžeme se ptát, zda ve faktu, že lidé stále znovu a znovu hledají společnost nemá určitý náznak toho, že nechtějí nalézat smysl a naplnění pouze v nějaké společnosti, ale že jsou všichni vedeni tímž společným určením, že pro všechny existuje pouze jediný společný smysl. Není však trvalé vědomí, že člověk může nalézt pravé štěstí jen ve společnosti odkazem na to, žebspolečnost hraje rozhodující roli při určení smyslu života a že tedy sama musela přijmout určitý smysl? Jestliže lidé vstupují do vzájemných vztahů, pak tyto vztahy, mají-li být skutečně lidské, musí být vztahy osobními. Z toho plyne, že "ty" druhého člověka nepatří mezi to, čím mohu manipulovat. tím však je také řečeno, že jeden druhému přiznává totéž nekonečné určení a smysl, jaký má sám. To platí pro různé formy lidské společnosti, obzvláště ale pro přátelství a lásku.

"Milující ~~me~~ ^{se} odevzdání druhému, který ke mně patří, protože prožíváme své určení jako společné, má v sobě vždy prvek kritiky. Kritická vzdálenost k druhému je předpokladem proto, abychom ho mohli opravdově milovat. Ten kdo miluje, se nemá nechat zneužívat jako nástroj. Sobectví milovaného, nemá mu propadnout, nechat ho tam, kde ho našel. Naopak, pravá láska má posunout milovanou osobu na cestě specifického naplnění jejího života, pomocí jí i proti lenosti jejího vlastního já. přitom přirozeně se ten, kdo miluje nebude pokoušet formovat ono "ty" druhé osoby podle svých vlastních představ, ale naplněn láskou vyjde společ-

ně s tím, koho miluje, za hranici vlastního "já" vstříc společnému určení člověka. V tom se ukazuje, že láska, která poutá oba lidi, nepramení z nich, ale přichází k nim jako zpřítomnění jejich božského určení" (Pannenberg)

4.18 Dějinný člověk - hledání svého určení

Člověk je dějinná bytost. Z jedné strany to znamená, že se setkává s rozhodováním ve svém životě i o svém životě, a život je výslednicí tohoto rozhodování. Na druhé straně však stojí uprostřed nepřetržité řady událostí, kterými je ovlivňován. Tím se každý životní osud stává nezaměnitelně příběhem zcela určitého člověka. V jedinečnosti jeho života jednotlivce ~~je~~ lze vidět přímo to, co tvoří jeho individualitu. Přitom člověk není odevždycky tím, čím se stává. Spíše hledá až do smrti své určení a jeho cesta vede od jedné průběžné odpovědi ke druhé. Nevysvětluje z toho, že smysl dějin jednotlivce i celého lidstva se rozhodne teprve z budoucího východiska?" Navzdory všem možnostem tvořit budoucnost nejsou člověk a lidstvo sami ze sebe schopni nalézt konečné východisko a konečnou odpověď. Ty jim musí být dány.

4.19 Úkoly

1. pro zopakování se pokuste shrnout heslovitě výpovědi antropologického zkoumání uvedené ve 4.1.
2. Jaké odkazy na nenaplněnost a otevřenost lze najít ve vylíčení základních daností lidského života tak, jak bylo podáno ve druhém sešitu?
3. Chcete-li jít poněkud dále, můžete si rovněž položit otázku, který ze zde nastíněných poznatků byl opomenut, v pokusech o řešení otázky smyslu člověka, uvedených v kapitole 2 a 3.

4.2 Bůh křesťanského zjevení - možná odpověď

Jak ukázal náš přehled, důležitých zkušeností lidského bytí, obráží se v nich různým způsobem lidská odkázanost a určnost. Navzdory náznakům v otázkách, muselo nakonec to, k čemu je člověk odkázan, to, co určuje jeho život, to, na jakém základě staví, zůstat otevřeno. Z dříve řečeného zřetelně vyplynulo, že

člověk nemůže sám zodpovědět otázku po smyslu celku, po posledním základu, na němž buduje. Naskytá se tedy nyní otázka, odkud a jakým způsobem se nabízí člověku odpověď.

4.21 přijatá odpověď - skutečná odpověď?

Člověk, který se takto ptá stojí přirozeně již v prostoru určité odpovědi. Je zrozen do určité kultury a společnosti a přijímá také více nebo méně vědomě odpovědi, které jsou v této oblasti věřeny a žity. pro mnoho lidí to může být odpověď křesťanské víry. vzhledem k této ne jprve jednoduše přijaté a převzaté odpovědi vzniká nyní vždy znovu požadavek, přezkoušet, zda může být odpovědí právě naše otázky, na otázky naší doby. v následujícím se pokusíme učinit k tomu určitý náběh, přirozeně s vědomím, že tuto zkoušku nelze provést z kritického odstupu a čistě objektivním postupem úvah, nýbrž že se odpověď na poslední otázku života ukáže jen tam, kde se do ní člověk vnoří celým životem.

4.22 Nezmanipulovatelnost (Unverfügbarkeit) celku

Každý člověk se ptá po smyslu a základu svého života, po tom, proč a nač je tady. ptá se na svůj zcela konkrétní život. Tato otázka - jak jsme se pokusili ukázat - je z dvojího důvodu člověku nezodpověditelná. Člověk nemůže nikdy pevně uchopit celek svého života a celek dějin, onen celek, který je daleko více než pouhá sama suma jednotlivých momentů lidského bytí. Není s to tento celek sám pojmut do svých myšlenek, sám si nemůže sjednat jistotu. To mu může být jedině dáno a on to musí s vírou přijmout. To však také znamená, že ve věci smyslu celku se musíme obejít bez důkazů. Tato dokazatelnost ovšem neznamená, že by nebyl možný určitý pravděpodobnostní důkaz, totiž, že patrně bude celek smysluplný tehdy, když má smysl většina jeho jednotlivostí. Ba více; jednotlivé události lidského života jak jsme viděli, poukazují vždy znovu nad sebe a nechávají tušit smysl celku.

4.23 Odpověď pro celek - Bůh sám

Co má člověk vzhledem k tomuto svému postavení dělat? Má se vzdát odpovědi na otázku po smyslu a odvážit se života, lhostej-

no, zda má skutečně smysl nebo je absurdní? Nebo má, když je mu odepřeha odpověď z vlastní moci na otázku po smyslu celku učinit v tomto smyslu jaksi krok do "neznáma", doufaje, že se nezklame? Kdo mu však bude ručitelem této naděje? Nebo opačně; je nutno skutečně přestat na "beznadějně propasti mezi otázkou člověka a mlčením světa", o níž mluví Camus? Nabízí se křesťanský nástin odpovědi, v jejímž prostoru stojíme my. Tento křesťanský nástin by byla rozhodná odpověď na otázku lidského bytí. Touto odpovědí by byl nakonec Bůh sám - Bůh, který se zjevuje s konečnou platností a odhaluje přitom smysl dějin, smysl každé události a faktu, každého jednotlivce i společnosti.

4.24 Boží odpověď již předem daná v Ježíšovi

Tato věřící důvěra v to, že smysl života a dějin bude v budoucnu odhalen, není důvěrou v cosi vágního, co věřící nazývají "Bohem". Podle křesťanského chápání víry se spíše toto budoucí zjevení Boha a smyslu člověka již stalo v Ježíši Kristu "přítomnost určujícím způsobem". Již Izraelité, kteří očekávali vlastní naplnění života a spásu v budoucnosti založili svou důvěru v budoucí činy boží na již uskutečněném splnění dříve daných zaslíbení. Tak osvobození Egypta jim bylo obrazem a zárukou všeho očekávaného osvobození. Tak mohli, vycházejíce z tradice, pohlížet plni naděje do budoucnosti. Také křesťané vidí v Ježíšově vystoupení předejmutí věčného božího úradku o člověku. Ježíšovým vystoupením dostala budoucnost člověka určitý tvar. Kdo se otevře Ježíšovi a všemu, co se v něm stalo a je jím zasažen, tomu je tímto způsobem umožněna neomezená důvěra v nekonečného Boha, který je naší budoucností, celkem našeho smyslu, a tím, že je dána tato odpověď na smysl lidského bytí, nejeví se již jako nesmyslné myslet na zmrtvýchvstání a společnou budoucnost všech lidí. Není to již jen obraz lidské touhy, ale pro věřícího nabývá tato myšlenka podoby pevné a neochvějné důvěry. proto cesta křesťana není jen pouhé doufání v blíže neurčenou vágní budoucnost.

4.3 Bůh - nejhlubší smysl lidského života

Ten, kdo vstoupil do křesťanské víry, nepřišel ještě tímto rozhodnutím ke konci. Jeho tázání jej nutí postoupit dále. Pro-

tože svým rozhodnutím získal i možnost nových výhledů, bude znovu zkoumat skutečnosti, znovu hodnotit svět, lidské zkušenosti, nakolik zroadlí to, pro co se rozhodl. především se bude tázat druhých lidí, zda mohou být odkazem na Boha, na ono propastné ta-jemství, jež všemu dává smysl. Což nemusí všechny věci, a především člověk sám, svým způsobem vyprávět o Bohu?

4.31 Bůh se ukazuje ve věcech

Nedotýká se snad člověk velikého tajemství, jestliže uvažuje o přírodě? Není každá rostlina, každé zvíře otázkou, která je mu kladena? Neodkazují snad všechny svou existencí na otázku po základu, který je nese? přijímá člověk vše jednoduše tak, jak to je? Nebo se táže, proč v přirozeném běhu života vládne řád a nikoli chaos? Člověk může před tím vším zavřít oči a přejít k běhu všedních událostí. Může však zůstat také zůstat otevřen a vycházet z této základní otevřenosti pro smysluplný celek, vidět ve světě činnost, základ a smysl dávajícího stvořitele.

4.32 Záblesk Boha v bližním

Jestliže již věci obsahují tak živé poukazy k Bohu, oč více druhý člověk? Zda nepoznává člověk druhého člověka jako jedinečnou bytost, alespoň tehdy, když jej za kouší jako výzvu k úctě a lásce, aby se za něj zasadil a vydal se mu. Tak na příklad i dítě může být takovou výzvou, aniž by samo pro to cokoliv udělalo. Tím poukazuje na kohosi, kdo tuto výzvu opodstatňuje.

Nepociťují mnozí lidé ve vzájemnosti své lásky bohatý smysl svého života? Láska totiž obsahuje otázku: odkud jsme přijali toto štěstí setkat se vzájemně a milovat se? Milující se lidé narážejí na základ, který sahá dále než lidské; prožívají v lásce zkušenost určitého "více". Člověk se v lásce ke druhému dotýká nové skutečnosti, která přesahuje individuum. Nepřichází v tom k člověku Bůh? Nedává se zde přímo poznat jako láska, jako láskyplný základ každého bytí? Bůh, dárce smyslu života je milující Bůh! Bůh se zjevuje v lásce jako láska.

4.33 V Ježíši se stává zjevným, že Bůh je láska

Již v setkání s druhým člověkem se vynořuje smysl lidského bytí na obzoru života. Nedostává zcela zvláštní a jedinečný vý-

raz v člověku - Ježíši z Nazareta?

Kdo se zabývá Novým zákonem, setkává se tam s Ježíšem, který má jedinečný vztah k Bohu a je přesto člověkem, který přijímá druhé lidi s nejvyšší láskou, především chudáky, utlačované a prosté. Jejich životu se dostává nového smyslu tím, že je přijímá a jak je přijímá. Což nemá u něj láska vždy poslední slovo, až k smrti? I jeho smrt byla radikální vydání se za druhé. Musíme se ptát, proč Ježíš mohl prožívat tak radikálně svůj vztah ke druhým lidem? Odpověď bude znít: protože byl zvláštním zjevením Boha, protože v něm se Bůh osobně a úplně vyslovil. Nemáme Boha právě zde? Nenaskytá se tímto způsobem možnost přijmout Ježíše z Nazareta, který ve svém lidství zjevil plnost smyslu a tím spásu, jako slovo a Syna Božího? Dal totiž ve svém lidství Bohu - dárci smyslu - výraz i jméno: "Abba" - milý otec. Nenabízí se přímo zde možnost? Setkat se v Ježíši a skrze něj s tím, kdo dává životu smysl, poznat v Ježíšově dokonalém vztahu k lidem, to, co je vlastní podstatou Boha - láska?

4.34 Poznání Boha v sebeodevzdání Ježíšovi

přirozeně nikdo není nucen k uznání toho, že v Ježíši vstoupil takový člověk do dějin. Jak bychom mohli přijmout-nutit někoho k víře, že v Ježíši z Nazareta jako historické osobě se setkává člověk jako nekonečná otázka a Bůh jako nekonečná odpověď, že je zde Bůh a člověk současně. Bude to snad dáno tomu, kdo se jednou svěřil křesťanskému chápání skutečnosti. Naučí se snad rozumět tomu, co je míněno výrazem "Bohočlověk Ježíš Kristus" tehdy, jestliže se postaví proti nemožnosti milovat Boha a bližní a bude čerpat sílu k této lásce přímo z Ježíše Krista. Snad potom též pochopí, že v tomto Ježíši z Nazareta dosáhly dějiny svůj nepřekonatelný smysl, že v něm spočívá již v přítomnosti smysl budoucnosti a celku, aniž by tím dějiny končily, aniž by přestaly být dějinami.

4.4 O d p o v ě ě v e z k u š e n o s t i

Kdo neustále hledá odpověď na poslední otázky svého života, nemůže se spokojit s pouhým myšlenkovým projektem. Ten, kdo má dát životu smysl, musí se projevit i ve zkušenosti tohoto života.

proto nesmí existovat mezi křesťanským chápáním smyslu života a mezi všedními prožitky. Jinak by se křesťanská odpověď stala pouhou ideologií, byla by pouhým myšlenkovým opentlením a nepravdivou nadstavbou lidské bídy. Hledaná odpověď nemůže být ~~nikdy~~ ani taková zkušenost smyslů, která by byla člověku přislíbena až v záhrobí, nýbrž taková zkušenost, která je člověku v zásadě přístupná v technickém, průmyslovém, politickém a hospodářském světě.

Z toho důvodu musí církev vždy dbát na to, aby předkládala člověku křesťanskou víru tak, kde v ní vidí zodpovězeny skutečné otázky svého života a zkušenosti svého bytí. Církev se musí ptát, nakolik sama nese vinu na tom, že mnoho lidí, pokud se týče otázky smyslu se dnes již necítí oslovováno zjevením a obrací se k jiným projektům? Snad církev dosud nemluví ke konkrétním situacím, takže lidé mnohdy nevnímají, jaké životní možnosti nabízí. Snad se neotevívá lidem obsah křesťanské víry i proto, že nemají dostatek odvahy a vytrvalosti snést pošetilost a zdánlivou bezvýchodnost kříže a smrti, jež je nejradikálnější podobou lásky. Snad proto přeslechnou Boha, mluvícího k člověku, který je potkává ve znamení času. Těžko říci.

Snad se člověku riziko víry nezdá již tak velké, když již jednou učinil první krok. Mohl by pak učinit tu zkušenost, že víra je něco úplně něho jiného než pouhý souhlas s řadou pravd. Mohl by pochopit, že víra je ve své podstatě sebeodevzdání tomu, jenž dává základ a smysl veškeré skutečnosti.